

УДК 378.937

Оксана Микитюк

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ОКРЕМИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ**

Проблема готовності до професійної діяльності перебуває в полі зору дослідників Ю. Бабанського, Н. Бібік, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. НичкА-ло, О. Савченко, В. Сластьоніна та ін.) На сьогодні, як показує студіювання першоджерел, дослідження проблеми готовності особистості до професійної діяльності виокремилось у два напрями: функціональний, за якого готовність розглядають у зв'язку з психічними функціями, формування вважається необхідним за досягненням результатів діяльності (Н. Левітов, В. Пушкін); та особистісний, коли вивчають особистісні передумови успішної діяльності людини (А. Ведьонов, М. Дяченко, Л. Кандибович).

Зміна сучасної стратегічної цілі професійної підготовки вчителів, орієнтація на результативність діяльності зумовили запровадження у науковий обіг понять “професійна компетентність”, “професійні компетенції”, “професійна діяльність”, “готовність до професійної діяльності”. Сучасний педагог усе більше виконує у школі, поряд із навчанням і вихованням школярів, культурологічну, соціально-психологічну, соціоекологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують моральний і духовний розвиток учнів [1; 2; 3; 4]. В умовах оновлення професійної освіти актуалізується компетентісний підхід до підготовки фахівця у ВНЗ та проведення навчання у закладах післядипломної педагогічної освіти. Він базується на вдосконаленні форм навчання підготовки кваліфікованого фахівця, готового до відтворення знань і вмінь у сучасному соціальному, інформаційному та промисловому соціумі. Основними функціями компетентісного підходу є інтеграція освіти навчального простору, забезпечення об'єктивності діагностичних процедур, підвищення якості супроводжуваних процесів (науково-методична робота, інноваційна діяльність), оптимізація системи управління якістю освіти. Кардинальні перетворення культурного та соціально-економічного життя в Україні зумовили появу нових цінностей в освіті, сформували в суспільстві стійку потребу в професійно компетентних фахівцях.

У той же час аналіз літератури з цієї проблеми показує всю складність, багатовимірність і неоднозначність трактування як самого поняття “компетентність”, так і способів оцінювання рівня сформованості компетенцій

(І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Ягупов та ін.) [1–4]. Аналіз методологічної літератури з означеної проблеми засвідчує, що термін “компетентність” у професійній педагогіці досі остаточно не визначений, незважаючи на чисельність наукових досліджень із цього питання. Дещо дискусійним залишається проблема змістового наповнення структури професійної компетентності. Для кожної професії ці змістові компоненти будуть мати свої особливості. Аналіз робіт щодо компетентного підходу дозволяє характеризувати компетентність як інтегральну характеристику особистості, що формується в освітньому процесі через певний набір компетенцій, а проявляється у виробничій діяльності [3; 5].

Інтеграція освіти України у європейський освітній простір передбачає підготовку вчителя нової генерації, формування компетентного, висококваліфікованого конкурентоспроможного спеціаліста, який буде відповідати міжнародним вимогам і стандартам якості. Важливу роль у цьому процесі відіграють заклади післядипломної педагогічної освіти, першочерговим завданням яких є створення умов для ефективного формування та розвитку професійної компетентності вчителів [4].

Наукові дослідження професійної компетентності, професійних компетенцій фахівця набувають все більшої актуальності. Зокрема, В. Адольф, Т. Браже, А. Карпова, Г. Ковальчук, Є. Павлютенков, В. Сластьонін та інші науковці піднімають проблему підвищення професійної компетентності вчителя в системі професійної освіти. Інноваційне суспільство вимагає постійного зростання професійної компетентності педагогів, що зумовило необхідність визначення рівнів, критеріїв і показників сформованості даного поняття.

Тому щоб оцінити рівень компетентності фахівця, перелік компетенцій, необхідно мати дані успішної його діяльності у професійній сфері. Таким чином, реально оцінити спроможність випускника ВНЗ як фахівця може лише роботодавець. У ВНЗ проміжна і підсумкова атестація здатні виявити лише наявність теоретичної бази готовності до трудової діяльності, сформованість умінь, навичок, які складають основу професійної майстерності. У свою чергу, індивідуальні якості людини також впливають на процес виконання професійних завдань, і саме вони складають основу творчого стилю роботи. Дані якості фахівця варіативні, визначаються особливостями розвитку особистості як індивідуума, так і фахівця. Доцільно продумати таку систему засобів вимірювання, яка покликана оцінювати індивідуальні здібності та ціннісні орієнтації людини, а інші служать для визначення критеріїв компетенцій знань і вмінь фахівця. Однак останні можуть виявлятися лише в тих ситуаціях, де діяльність набуває особистісної значущості. Компетенції можна спостерігати, але їх складно

оцінити, оскільки вони не зводяться до лише до оцінювання знань, умінь і навичок. Водночас окремі компоненти компетентності пов'язані зі знаннями й окремими професійними вміннями, можуть бути діагностовані. Оцінка компетентності, окремих компетенцій щодо реалізації певних функцій, що сприяють досягненню результатів у певних умовах, супроводжує людину все її життя. Перевірка підготовленості до школи, оцінка успішності у навчальній діяльності, випускні іспити і характеристики випускників загальноосвітніх шкіл, конкурсний відбір до вищих навчальних закладів і на роботу є нічим іншим, як вивченням оцінкою професійних компетенцій. Як правило, при цьому вивчається потенційна здатність і готовність особистості реалізовувати певні функції. Таким чином, будь-яка людина з достатньою впевненістю може стверджувати, що у своєму житті вона неодноразово піддавалася перевірці своєї компетенції. Отже, оцінювання рівня сформованості професійної компетентності й окремих компетенцій передбачає: оцінку особливостей прояву компетентності особистості; оцінку сформованості основних компетенцій компетентності; збір оціночної інформації щодо сформованості компетентності для планування та забезпечення якості навчання.

Для оцінки сформованості професійної компетентності може застосовуватися комплекс різних обґрунтованих і доступних для застосування методів і методик, у числі яких об'єктивні тести, тести-опитувальники, методики експертної оцінки, методики суб'єктивного шкалювання і самооцінки, спостереження, прогностична бесіда або інтерв'ю.

Ми пропонуємо результати дослідження рівня сформованості професійних компетенцій учителів трудового навчання (технологій). У ньому взяли участь молоді фахівці – викладачі загальноосвітніх шкіл м. Львова і Львівської області (193 особи). Стаж роботи – від 0 до 10 років. Період дослідження – з вересня 2009 – до грудня 2011 року під час проходження навчання у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Мета дослідження – визначення рівня сформованості компонентів окремих професійних компетенцій, а саме: навчальної (1), організаторської (2), методичної (3), комунікативної (4), соціоекологічної (5), особистісно-професійної (6). В основу тестування була покладена методика оцінки сформованості професійної компетентності фахівця [5]. Пропонована методика дозволяє оцінити рівень компетентності, складових на рівні компетенцій із точки зору самих працюючих фахівців, що може бути важливо для об'єктивізації та підвищення надійності загальної оцінки професійного статусу кожної особистості, професійної та особистісної компетентності, компетентнісного поте-

ніціалу. Для проведення дослідження були підготовлені бланки таблиці та бланк підведення загальних результатів.

Дане тестування було проведено серед молодих фахівців зі стажем роботи від 0 до 10 років. Респонденти були поділені на 5 груп залежно від стажу роботи: від 0 до 1 року; від 1 до 3 років; від 3 до 5 років; від 5 до 7 років; від 7 до 10 років.

Високий відсоток сформованості навчальної компетенції зазначають у себе респонденти з педагогічним стажем від 5 до 7 років (38%); достатню сформованість навчальної компетенції – від 7 до 10 років (34%). Це свідчить про те, що такі складові навчально-предметної компетенції, як знання на рівні поглиблених стандартів із базового навчального предмета, володіння спеціальною термінологією в необхідному обсязі, вміння інтерпретувати інформацію, предметно-профільна мотивація у навчальній діяльності, вміння оперувати інформацією, обробляти, систематизувати, подавати, застосовувати в різних ситуаціях, формуються у фахівців зі стажем роботи від 5 до 10 років. Слід зазначити, що у досліджуваних респондентів у групі від 0 до 1 року спостерігається більш високий відсоток сформованості навчальної компетенції (45%), ніж у групах від 1 року до 3 років і від 3 до 5 років. Можна зробити висновок, що молоді фахівці, які щойно закінчили ВНЗ, а отже, ще не зіткнулися з низкою проблем, що виникають при набутті професійного досвіду, оцінюють рівень навчальної компетенції як досить високий. Молоді фахівці зі стажем роботи від 1 до 5 років мають певні труднощі у формуванні даної компетенції, отже, саме цим фахівцям потрібно створювати необхідні умови для більш успішного формування професійної компетенції. Отже, можна говорити про те, що з часом навчальна компетенція (уміння організувати освітній процес; систематична підготовка до занять; вміння вирішувати навчальні й організаційні проблеми; вміння мотивувати освітню діяльність у школі; уміння визначати власні прийоми навчання; вміння вибирати і працювати з джерелами інформації; вміння представляти та захищати результати своєї роботи; вміння виділяти актуальність, новизну проблеми, її рішення попередниками, ставити мету, завдання, визначати принципи і способи рішення, робити висновки) максимально сформовані до 5–10 року педагогічного стажу. Організаторська та методична компетенція, що включає в себе такі складові, як знання і вміння користуватися нормативними документами, вміння розмежовувати функції діяльності, вміння діагностувати об'єкт дослідження або явище, вміння адекватно підбирати форми, методи, види діяльності згідно зі змістом діяльності, вміння оцінювати, здійснювати самоконтроль і контроль, найбільш сформована у респонде-

нтів зі стажем роботи від 7 до 10 років (56%). У фахівців зі стажем роботи від 0 до 1 та від 1 року до 3 років рівень цієї компетенції є нижчий. Найвищий рівень комунікативної компетенції зафіксовано в групі респондентів зі стажем роботи від 7 до 10 років (76%). У всіх групах найбільш сформованими складовими професійної компетентності (комунікативна компетенція) є вміння слухати, чути, аналізувати, розуміти і приймати точку зору, думку учня; вести діалог, уміння аргументовано захищати свою позицію; володіти мовною культурою; вміння виступати перед учнівською аудиторією; педагогічно виражений стиль спілкування з співрозмовником; володіння інтерактивними методами навчання. Комунікативна компетентність формується досить стабільно в досліджуваній групі, але варто звернути увагу, на те, що у респондентів із педагогічним стажем від 5 до 7 років (58%) спостерігається певний спад у формуванні даної компетентності порівняно з групою від 1 до 3 років. Так, відсоток високого рівня сформованості становить 63%, (від 1 до 3 років), у той час як у групі зі стажем від 3 до 5 років – 70%. Це може свідчити про те, що період роботи від 5 до 7 років є найбільш складним для формування комунікативної компетенції. Соціоекологічна компетенція найбільш сформована у групі з педагогічним стажем від 7 до 10 років (81%). Всі респонденти відзначають у себе середній рівень сформованості таких складових соціоекологічної компетенції, як здатність брати на себе відповідальність за вирішення; регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом; здатність формувати власну траєкторію духовно-моральної поведінки в школі, вміння розв'язувати конфліктну ситуацію, шляхи створення сприятливого екосередовища у школі, розуміння причин екологічних проблем і шляхів їх вирішення. Слід відзначити групу респондентів зі стажем роботи від 1 до 3 років (50%), у якій відсоток сформованості нижчий, ніж у групі від 0 до 1 року (64%). Таким чином, можна говорити про зростання формування соціоекологічної компетентності у молодих фахівців зі зростанням стажу роботи. Високий відсоток сформованості соціоекологічної компетентності зафіксований у таких складових: повага до людини, здатність до співпереживання і допомоги; здатність створювати сприятливе екосередовище у власній домівці, класі. Таким чином, саме фахівці з педагогічним стажем від 1 до 3 років потребують додаткової підтримки для більш успішного формування даної компетентності. Варто зазначити, що всі респонденти відзначали найбільшу сформованість таких складових особистісно-професійної компетентності: вміння аргументувати свій професійний вибір; професійно-мовна компетентність (предметна і педагогічна мовна компетентність); самостійне, оригінальне і виразне професійно-предметне

мислення. Найбільше дана компетентність виражена у групі фахівців зі стажем роботи від 7 до 10 років (85%).

У групі респондентів із педагогічним стажем від 1 року до 3-х років спостерігається спад формування особистісно-професійної компетентності. Так, відсоток високого рівня сформованості даної компетентності в групі від 0 до 1 року дорівнює 24%, а в групі зі стажем від 1 до 3 років – всього 14%. У наступних групах процес формування відбувається досить рівномірно. Таким чином, критичний момент у формуванні особисто-професійної компетентності припадає на стаж роботи від 1 до 3 років. Таким чином, говорячи в цілому про професійну компетентність і компетентності респондентів, можна відмітити досить високий рівень компетентності та прагнення до самовдосконалення, сформованість знань і вмій, необхідних для вирішення дидактичних і методичних завдань. З іншого боку, можна відзначити недостатню сформованість деяких компонентів особистісно-професійної компетентності, особливо у спеціалістів із невеликим стажем роботи. Найнижчі показники формування практично всіх складових особистісно-професійної компетентності відзначені у респондентів зі стажем роботи від 1 до 3 років. Отже можна, зробити висновок, що є необхідність цілеспрямованого формування нових педагогічних умов у інститутах післядипломної педагогічної освіти для більш успішного формування особистісно-професійної компетентності. Для цього слід більш детально дослідити сутність і структуру професійної компетентності і розробити психолого-педагогічний супроводу процесу формування компонентів професійної компетентності вчителя.

Таким чином, педагогічна майстерність вчителя – це високий рівень професіоналізму і загальної культури викладача, комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує самоорганізацію високого рівня його професійної діяльності, а також система професійної компетентності та компетентностей педагога, сформованих на теоретичному, методологічному, технологічному рівнях. Свої подальші дослідження ми плануємо спрямувати на визначення особливостей методологічних засад розвитку соціоекологічної компетентності у вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

1. Авдеева Н. Ключевые компетентности – новая парадигма образования / Н. Авдеева // Педагогика. — 2003. — №5. — С. 34—39.
2. Андреев А. Знания или компетенции / А. Андреев // Высшее образование в России. — 2005. — №2. — С. 45—49.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 17 : Теорія і практика навчання і виховання. — Вип. 14. : зб. н. пр. — К. : В-во імені М. П. Драгоманова, 2010. — С. 16-22.

4. Болотов В. А. Компетентностная модель — от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 26.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 22—27.
6. Кленко С. Ф. “Компетенція освіти”: обмеження і перспективи // Постметодика. — 2005. — № 1. — С. 9—17.
7. Тенденції реформування загальної середньої освіти в країнах Європейського Союзу (Ч. 1). — К. : Педагогічна думка, 2008. — 146 с.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2012

О. Микитюк

Компетентностный подход к проблеме развития отдельных профессиональных компетенций в последипломном образовании

В статье анализируются подходы к оценке уровня сформированности профессиональной компетентности специалиста, а именно учителей трудового обучения, представлены результаты исследования отдельных профессиональных компетенций, таких как учебная, организаторская и методическая, коммуникативная, социоэкологическая, личностно-профессиональная. Это может стать основой для создания и внедрения новых моделей и новых нестандартных решений по исследованию уровня профессиональных компетенций, в частности у молодых специалистов.

Ключевые слова: компетенция, профессиональные компетенции, компетентностный подход.

О. Мукутук

Competence Approach to the Problem of Certain Professional Competencies Development in Postgraduate Education

The article examines approaches to assess the level of specialist's professional competency formation, such as teachers of labor training. The author presents the results of certain professional competences' study, such as educational, organizational, methodical, communicative, socioecological, personal and professional. This could become the basis for the creation and implementation of new models and innovative solutions to study the level of professional competences, particularly among young professionals.

Key words: competence, professional competences, competence approach.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Л. О. Хомич